

УКРАЇНЬСКА НАЦІОНАЛЬНА ЕЛІТА XVII СТОЛІТТЯ ЯК НОСІЙ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕЇ

Бейреш Роман

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Старжець Володимир

*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії,
теорії держави і права та філософії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Суттєву роль у розвитку української спільноти в XVII столітті відігравала як інтелектуальна, так і аристократична еліта – представники князівських родів, великі українські магнати з яскраво вираженою національною свідомістю, релігійні діячі, викладачі шкіл та університетів, козацька верхівка. Українська історія цього часу знає імена визначних людей і великих патріотів – князя Костянтина Острозького, волинського воєводи Олександра Чарторийського, брацлавського воєводи Романа Сангушка, киево-печерських архімандритів Єлисея Плетенецького і Захарії Копистенського, чернігівського архієпископа Лазаря Барановича, митрополитів Йова Борецького, Петра Могили, Варлаама Ясинського та низки інших.

Становлення і зміцнення українського життя в різні періоди історичного розвитку супроводжувалися усвідомленням потреби в духовному згуртуванні суспільства, в досягненні культурної спільності, в подоланні розбіжностей і суперечностей всередині української нації. Адже причиною української трагедії в різні часи здебільшого була не лише зовнішня загроза, її породжували значною мірою внутрішній розбрат, неузгодженість дій, денаціоналізація еліти, відсутність порозуміння в суспільстві [6, с. 7].

Сенс національної ідеї – в утвердженні, передусім, культурної спільності, покликаної виражати дух нації, яка дотримується засад духовної єдності, порозуміння, громадянського єднання і набуває ваги завдяки зміцненню національної самосвідомості. Об'єднати націю може тільки культура, причому це повинна бути національна культура – національна

література, національна філософія, національне мистецтво, які перетворюють просто людей в українців, а народ – в націю [2, с. 11].

Силою, що виражала потребу в культурній та етнічній цілісності народу, намагалася її реалізувати в різних історичних обставинах, завжди була національна українська еліта – духовна й інтелектуальна українська аристократія, інтелектуали-книжники, церковні діячі, очільники козацтва. Саме еліта формулювала загальнонаціональні цілі розвитку, до реалізації яких згодом підключались козаки, міщани, селянство [5]. Як відомо, вона завжди відігравала значну роль в різного роду трансформаціях українського суспільства, визначала характер і спрямованість його розвитку.

Двори української аристократії: Острозьких, Збаразьких, Радзивілів, Чарторийських – були важливими центрами українського життя в XVI–XVII ст. Навколо них об'єднувались кращі представники української культури – поети, викладачі шкіл, друкарі, духовні особи. Саме вони стали творцями української духовності. Слід зауважити, що об'єднання національної інтелігенції навколо шляхти і міської верхівки – це загальноєвропейська тенденція. Існування різних літературно-інтелектуальних об'єднань під патронатом великих магнатів було на той час досить поширеним явищем у Європі.

Важливим явищем на початку XVII ст. стала літературно-релігійна полеміка, яка велася українськими інтелектуалами із захисниками католицьких впливів на українську культуру. Літературна творчість Герасима Смотрицького, Клірика Острозького, Мелетія Смотрицького, Захарії Копистенського, Христофора Філалета – це свідчення високої культури, глибоких знань, літературної вишуканості якими володіли ці люди [3, с. 76].

Саме видатні представники української культури, безпосередні учасники літературно-релігійного процесу склали еліту нації, заклали підвалини національної культури. Зберігаючи традиції руської духовності й здійснюючи інтелектуальну, культурно-просвітницьку діяльність, українська еліта брала на себе відповідальність за консолідацію українського етносу. Водночас одним із найсуттєвіших результатів її діяльності в XVI–XVII ст. стало поширення ідей гуманізму, утвердження цінності особистості, значущості людського єднання. Виступаючи органічною частиною національного буття, українські інтелектуали й книжники забезпечували активне входження України до європейської культурної спільноти [4, с. 109].

Загалом діяльність української еліти відповідала потребам формування національної самосвідомості, завданням національного самоствердження, особливо в час протистояння української спільноти польсько-католицькій експансії і захисту основ православного життя [1, с. 189]. Разом з тим аристократизм української еліти поєднувався з досить

байдужим ставленням до масової боротьби народних мас, що, власне, було закономірним явищем для гуманістичних рухів і в Західній Європі, і в Україні.

Впродовж XVI–XVII ст. українськими інтелектуалами усвідомлювалась спільність національних інтересів і потреба у власній державі. Від цього часу спостерігається новий злет національного самоусвідомлення українського народу, пов'язаного з поширенням державотворчих тенденцій. Будучи носієм національної свідомості й культурної ідентичності, культурницька й державницька еліта формулювала національну ідею.

Утвердження української нації й реалізація української національної ідеї завжди було важким процесом, що супроводжувався великими труднощами і великими втратами. На відміну від багатьох європейських народів, Україна досить тривалий час мала яскраво виражений феномен бездержавної нації. Саме ця обставина зумовлює загострене усвідомлення того, що особливу роль у націєтворенні, у державотворчих процесах мусить виконувати національно свідомі еліта, яка розуміє свою історичну місію і відповідальність.

Отже, важливими етапами на шляху державотворення є розвиток національної самосвідомості, формування культурної самобутності, української духовності, становлення і зміцнення незалежної держави. Свою величезну роль у здійсненні цих важливих процесів національного розвитку мусить відіграти національно свідомі еліта, потреба формування і виховання якої стає все очевиднішим з огляду на ризики, які стоять перед українською нацією сьогодні. Значною мірою завдяки еліті повинна утверджуватися духовна, історична, культурна єдність українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Борисенко В., Заремба С. Україна козацька XV–XVIII століття. К.: Альт, 2003. 458 с.
- 2.Грабовський С. Нариси з історії українського державотворення. К.: Генеза, 2005. 680 с.
- 3.Мальчевський О. Витоки української національної ідеї (XVI – перша половина XVII ст.). *Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки*. 2002. Вип. 4. С. 76–82.
- 4.Смолій В. Історія України: Нове бачення. К.: Альт, 2005. 464 с.
- 5.Старжець В. І. Волинь у контексті Національно-визвольної війни середини XVII століття (огляд сучасної української історіографії). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 7(25). С. 1134–1145.
- 6.Яковенко Н. Українська шляхта з кін. XIV до сер. XVII століття. Волинь і Центральна Україна. К.: Критика, 2008. 472 с.